

Ötekileştirme Davranışları Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*

Othering Behaviors Scale: Validity and Reliability Study

Abdurrahman Kardaş, Bilal Yıldırım

Yazar Bilgileri

Abdurrahman Kardaş
Doktora Öğrencisi, İstanbul
Sabahattin Zaim Üniversitesi ve
Marmara Üniversitesi,
abkardas@gmail.com

Bilal Yıldırım
Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi,
Necatibey Eğitim Fakültesi,
bildirim61@gmail.com

ÖZ

Okul müdürlerinin okulda görev yapmakta olan personele ve ilişkili olunan personele ilişkin ötekileştirme davranışlarının belirlenebilmesi eğitim ve okul yönetimi açısından alana önemli katkı sağlayabilir. Bu gerekçeler doğrultusunda bu çalışmanın amacı, okul müdürlerinin ötekileştirme davranışlarını ölçmeye yarayan geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmektir. 52 maddeden oluşan taslak ölçek Batman ilinde, 2020-2021 eğitim öğretim yılında görev yapan 475 öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Yapı geçerliği için Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ve yapının doğrulanması için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) aynı veri ile yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizine göre ölçek, öz değeri birden büyük beş alt boyuttan oluşmaktadır. Toplam varyansın %68,445'ini açıklamaktadır. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre Ki-kare değeri kabul edilebilir, AGFI kabul edilebilir düzeydedir. GFI (iyilik uyum indeksi) kabul edilebilir, NFI kabul edilebilir, IFI kabul edilebilir ve RMR mükemmel uyum düzeyindedir. Modelin RMSEA değeri de kabul edilebilir düzeydedir. Bu sonuçlara göre, ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu söylenebilir.

Makale Bilgileri

Anahtar Kelimeler

Ayrımcılık
Farklılık
Öteki
Ötekileştirme

Keywords

Discrimination
Difference
Other
Othering

Makale Geçmişi

Geliş: 05.09.2022
Düzeltilme: 23.06.2023
Kabul: 24.08.2023

ABSTRACT

Determining the othering behaviors of school principals regarding the staff working in the school and related personnel can make a significant contribution to the field in terms of education and school management. In this respect, the aim of this study is to develop a valid and reliable scale that can determine the othering behaviors of school principals. The draft scale consisting of 52 items was conducted with 475 teachers working in Batman province in the 2020-2021 academic year. Exploratory factor analysis (EFA) for construct validity and Confirmatory Factor Analysis (CFA) for construct validation were performed with the same data. Based on the exploratory factor analysis, the scale consists of five sub-dimensions whose eigenvalues are greater than one. 68.445% of the total variance is explained. Based on the confirmatory factor analysis results, the Chi-Square value is acceptable and the AGFI is at an acceptable level. In addition, GFI, NFI and IFI are acceptable, and RMR is the perfect fit. The RMSEA value of the model is also at an acceptable level. Based on these results, it can be said that the scale is a valid and reliable measurement tool.

* Bu araştırma ikinci yazar danışmanlığında, birinci yazar tarafından hazırlanan doktora tezinden üretilmiştir.

Makale Türü

Araştırma

Önerilen Atıf

Kardaş, A. & Yıldırım, B. (2023). Ötekileştirme Davranışları Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *TEBD*, 21(2), 1131-1152. <https://doi.org/10.37217/tebd.1171401>

Giriş

Okul, etkileşimde bulunan ve toplumsal yapıyı oluşturan birbirleriyle bağlantılı ögeler ve etkinlikler bütünüdür (Aydın, 2013, s. 232). Okul yöneticilerin yönetim sürecindeki davranışları okulu yönetme biçimlerini yansıtmaktadır. Bu süreçteki davranışlar eğitim sürecini etkileyerek örgütün hedeflerine ulaşma durumunu belirlemektedirler (Yalçın, 2017). Okul yöneticilerinin demokratik ve katılımcı davranışları, okulun amaçlarını gerçekleştirmede olumlu katkılar sunarken katı, otoriter ve eğitim paydaşlarınca istenmeyen davranışlar göstermesi okulun amaçlarına ulaşılmasını engelleyebilecek sorunlara yol açabilmektedir (Sezer, 2018). Eğitim ve tüm paydaşlarının psikolojik, duygusal ve ruhsal yönlerinin aksatıldığı okul ortamlarında olumsuz sonuçlar ile birlikte istenmeyen davranışlar ortaya çıkmaktadır (Yalçın, 2017).

Okul yönetiminde yöneticiler bazı istenmeyen davranışları farkında olmadan da sergileyebilmektedirler. Bu davranışlardan öteki, ötekileşme ve ötekileştirme kavramları araştırmacılar tarafından farklı çalışmalarda ele alınmıştır (Çay-Sağlam ve Yaşar, 2017). Ötekilik, ötekinin farklılığından çok, diğerini bu şekilde algılayan kişinin bakış açısı ve söyleminden kaynaklanmaktadır. Aktay ve Kızılkaya (2014, s. 5) ötekileştirme sürecinin toplumdaki farklılıkların egemen grup tarafından baskılanması sonucunda hak arama ya da farklılıklarının tanınması talebinde bulunmasıyla başladığını belirtmektedir. Bu talepler, hâkim kültürel yapı tarafından bir tehdit ve tehlike olarak algılanması sonucunda toplumsal bütünlüğü bozma ithamları ile güçlenerek ötekileştirme sürecinin başlamasına neden olur. Öteki, bazen bir düşmandır bazen de birlikte yaşamının imkânsız görüldüğü bir gruba dönüşür. Öteki, bazı durumlarda bir topluluk, bir cemaat, bir grup, bir millet olurken bazı durumlarda din, siyasal anlayış veya ideolojik farklılık olarak da görülebilir (Yurttaş, 2017, s. 118).

Ötekileştirme, kimliklerin eşitsiz bir ilişki içinde kurulan bir süreç olarak kavramsallaşmasıyla benliğin diğerinin sahip olmadığı veya eksik özelliklerin üzerine inşa edilmesi sürecidir (Crang, 1998, s. 61). Nahya (2011) Coğrafi keşiflerle yeni insan toplulukları ile karşılaşan Avrupalılar hafızalarındaki imgelere bakarak farklı olanları imgelerle okuyup ötekileştirme davranışları sergilemişlerdir. Ötekileştirme, bir grubun diğer bir gruptan, o gruba yaklaşması mümkün olmayacak şekilde uzak tutulması ve bunun da bir şekilde kurumsallaştırılmasıdır. Bu kurumsallaşma sosyal bir dışlamayla birlikte, grubu diğer grup lehinde ekonomik, politik ve sosyal olarak dezavantajlı konuma getirebilmektedir (Bezirgan-Arar, 2009, s. 12).

Toplum, içerisinde barındırdığı farklılıkların süreç içerisinde tolere edildiği, değer ve ideallerin çevresinde oluşan yapıdır. Toplum süreç içerisinde sosyal, kültürel, ekonomik, bireysel, etnik ve toplumsal farklılıklar ötekileştirmeye neden olabilmektedir. Toplumda yaşayanlar, kendileri gibi olan insanlara pozitif, kendileri gibi olmayanlara negatif nitelikler yüklemektedir. Kendilerinden

veya kendi sosyal grubundan farklı olan kişilerin kendilerine veya kendilerinin yaşam tarzlarına tehdit oluşturduğuna inanmaktadır (Sherif, 1956).

Ötekileştirme kavramı, farklı disiplinlerde farklı bağlamda kullanılmasından dolayı farklılık, damgalama, ayrımcılık ve dışlanmışlık kavramları ile karıştırılmaktadır. Eğitim alanında ötekileştirme konusu ile ilgili farklı perspektiflerden pek çok araştırma yapılmıştır (Çay-Sağlam ve Yaşar, 2017). Nilsen, Fylkesnes ve Mausestagen (2017), Norveç'te öğretmenlerin kültürel çeşitlilik hakkında konuşmaları çalışmasında kültürel, sosyal, çok dilli, göçmen, bilişsel, görünüş ve dini ötekileştirme söylemlerini kullanarak kültürel çeşitlilik hakkında ifadelerini incelemiştir. Wright (2010) İngiltere'de siyahi çocukların ortaokul eğitimi açısından dışlanmasına neden olan okul süreçlerini iki yıllık bir etnografik çalışma yürütmüştür. Hill (2015), İngiltere'de cinsiyete dayalı ötekileştirmeyi; Srinivasan ve Cruz (2015) Avustralya'da 127 çocukla kültürel çeşitlilikle ilgili olarak Avustralya toplumunda ırk ve renk bilgilerini keşfetmelerini ve ifade etmelerini sağlamak için persona bebeklerini kullanmıştır. Thornberg (2015), İsveç'te okul zorbalığı damgalama süreçleri ve kimlik mücadelesi çalışmasında gömülü teori deseninde etnografik çalışma yürütmüştür. Genç, Taylan ve Barış (2015), roman çocuklarının sosyal dışlanma algısını; Yaman ve Güngör (2013), okullarda damgalama eğilimlerini; Önk ve Cemaloğlu (2016), öğretmenlerin damgalama düzeyleri ile örgütsel adalet algıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Erdemli ve Kurum (2021), öğretmen ve yöneticilerin okuldaki dışlanma deneyimlerini incelemiştir. Ünal (2018), İzmir ve Aydın illerinde üniversite öğrencilerinin sosyal platformlardaki sosyal ve siyasal içerikli tartışmaların ötekileştirme sürecine etkisini incelemiştir. Yurt dışında yapılan çalışmalar nitel çalışmalar, yurt içindeki çalışmaların nicel olduğu görülmektedir. Türkiye'de ötekileştirme ile ilgili çalışmaların artması bu konunun sosyal hayatta öneminin giderek arttığını göstermektedir (Çay-Sağlam ve Yaşar, 2017)

Eğitim yönetimi özelinde okul müdürlerinin ötekileştirme davranışları üzerinde çalışmak, kültürel çeşitliliğe sahip okullarda örgüte bağlılığını artırabilmesinin yanında, olumsuz davranışların ortaya çıkmasını önleyici bir rol de oynayabilmesi açısından bir ölçek geliştirilmeye gereksinim duyulmuştur. Ötekileştirme Davranışları Ölçeği eğitim yönetimi alanında yöneticilerin liderlik davranışlarının daha iyi anlaşılmasına, eğitim kurumlarının yönetiminde ön görülen yönetim ilke ve uygulamalarının daha iyi tanımlanmasına ve yeniden düzenlenmesine katkı sağlayabilir. Bu çalışmada geliştirilecek olan "Ötekileştirme Davranışları Ölçeği"nin eğitim yönetimi alanına önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışma, çeşitli sebeplerle yer değiştirmiş bireylerin eğitim alacağı okul yöneticilerinin ortak değerlere sahip olması yönünden önemli belirleyici bir çalışma da olabilir. Belirtilen gerekçeler doğrultusunda bu çalışmanın amacı, okul müdürlerinin ötekileştirme davranışlarını belirleyebilecek geçerli ve güvenilir Ötekileştirme Davranışları Ölçeği'nin (ÖDÖ) geliştirilebilmesidir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Nicel veriler toplanıp ölçek geliştirme süreçleri uygulanarak okul müdürlerinin ötekileştirme davranışlarını belirlemeye yönelik bu ölçek geliştirme çalışması betimsel bir çalışmadır. Betimsel tarama modelinde betimsel bir çalışma, bir durumu olduğu şekliyle betimleyen bir modeldir (Karasar, 2017).

Çalışma Grubu

Bu araştırma, Batman İl Millî Eğitim Müdürlüğü bünyesinde okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim kademelerde görev yapan 520 öğretmenin gönüllülük esasına göre seçimine dikkat edilmiştir. Toplanan 480 formdan hatalı olanlar ayıklanmış ve 475 kişi ile madde analizi yapılmıştır. Çalışma grubu oluşturulurken okul türleri ve kademelerindeki öğretmenlere ulaşılması hedeflenmiştir. Kline (2005) veri toplanacak grup büyüklüğünün, ölçülecek olan madde sayısının en az iki kat olması gerektiğini ifade ederken 1000 kişiyi mükemmel, 500 kişiyi iyi, 300 kişiyi orta, 200 kişiyi orta ve 100 kişiyi yetersiz olduğunu belirtmektedir (Akbulut, 2010; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Tavşancıl (2014) ölçek geliştirme çalışmaları için örneklem büyüklüğü madde sayısının 5 katı hatta 10 katı olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu ölçütler dikkate alındığında 475 öğretmen ile yapılan bu çalışmanın, analizler için uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerden 251'i (%52,8) erkek, 224'ü (%47,2) kadın öğretmendir. Katılımcılardan 22'si (%4,6) okul öncesi eğitim, 156'sı (%32,8) ilkokul, 190'ı (%40) ortaokul ve 107'si (%22,5) lise kurumlarında görev yapmaktadır. Katılımcıların 225'i (%49,5) sendika üyesi ve 240'ı (%50,4) sendikalara üye olmayan öğretmenlerden oluşmaktadır.

Araştırmanın Uygulama Basamakları

Bu araştırma ölçek geliştirme süreçleri dikkate alınarak yapılmıştır. Farklı katılımcı grupları, uzman görüşlerinin madde havuzunun oluşturulma sürecinde dikkatli alınması ve uzman görüşlerinin alınma süreci önemsenmiştir. Ayrıca araştırma süreci, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurul Başkanlığının 26.03.2021 tarih ve 2021/3 sayılı kararı ile yürütülmüştür.

Madde Havuzunun Oluşturulması

Farklı disiplinler tarafından ele alınarak farklı bakış açıları ile tanımlanan ötekileştirme kelimesi ile ilgili alan yazın taraması yapılmıştır. Öteki kavramı Türk Dil Kurumuna (TDK, 2019) göre "sözü edilen veya benzer iki nesneden önem ve konum bakımından uzakta olan, öbür, diğer ve mevcut kültürün içinde dışlanmış olan" anlamlarına gelmektedir. Ötekileştirme kavramı ile ilgili

araştırmalar, ötekileştirmenin daha çok etnik ve inanç ayrımcılığı üzerinden yaşandığını ortaya koymaktadır (Çay-Sağlam ve Yaşar, 2017).

Türkiye’deki alanyazın incelendiğinde öteki ve ötekileştirme ile ilgili bir çok çalışma olmasına rağmen ötekileştirmeyi merkeze alan sınırlı sayıda uygulamalı çalışma vardır (Yıldırım, 2019, s. 3). Sosyoloji, felsefe ve psikoloji alanında çalışmaları bulunan akademisyenlerden e-posta yoluyla ölçekte yer alması gereken maddeleri belirtmeleri talep edilmiştir. Okul müdürlerinin ötekileştirme davranışlarının belirlenebilmesinin eğitim yönetimi alanındaki liderlik davranışlarına katkı sunacağı düşüncesiyle felsefe, psikoloji ve sosyoloji alanındaki kaynak kitaplar da taranmıştır. Ötekileştirme davranışları ifade edilen kavramlar tespit edilerek madde havuzu oluşturulmuştur.

Maddeler oluşturulurken fiilen görev yapan okul yöneticilerinin, eğitim yönetimi ve felsefe alanında uzmanların görüşlerine de başvurulmuştur. Felsefe ve eğitim yönetimi alanındaki uzman görüşleri de göz önüne alınarak 79 maddelik havuz oluşturulmuştur. Hazırlanan madde havuzundaki ifadeler Türk Dili ve Edebiyatı alanında uzman üç öğretmenin görüşüne sunulmuş, öneriler doğrultusunda yazım kurallarına uygun olarak ölçek maddeleri şeklinde düzenlenmiştir. Bu aşamada hazırlanan taslak maddeler 10 öğretmenin ve 10 okul müdürünün görüşü alınarak bir ön elemeden geçirilmiştir.

Kapsam ve Görünüş Geçerliliğinin Sağlanması

Taslak olarak oluşturulan 79 maddelik havuz eğitim yönetimi ve denetimi alanında üç, felsefe alanında bir ve bir dil uzmanının görüşü alınarak 20 madde ölçekten çıkarılmış ve 59 maddelik anket formuna dönüştürülmüştür. Görüşüne başvuru alan uzmanlarda Prof. Dr. Abdurrahman Ekinci, Prof. Dr. Aytaç Açıkalın, Dr. Öğretim Üyesi Muhammet Baki Minaz, Dr. Öğretim Üyesi Nurettin Beltekin, Doç. Dr. Yunus Cengiz, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenleri Gülbeddin Gülmez, Cemal Konakçı ve Şehmus Önlü, isimlerinin yazılmasına izin vermişlerdir. Uzman görüşlerinin alınması için “uygun”, “uygun ancak düzeltilmeli” ve “çıkarılmalı” seçeneklerinden oluşan form kullanılmıştır. Gelen dönütler tek bir formda birleştirilerek her maddeye kaç kişinin onay verdiği tespit edilmiştir. Maddeye gerekli diyen uzmanların sayısı gereksiz diyen uzmanlardan bir fazlası alınarak tespit edilmiştir. Kapsam geçerlik oranı .80’in altında kalan maddeler, Lawshe (1975) tarafından geliştirilen tekniğe göre çıkarılmıştır. Kapsam Geçerliği Oranı (KGO), maddelerin ölçekte olması ya da olmamasına ilişkin bir madde istatistiği formülüdür (Lawshe, 1975). Formül şu şekilde $KGO = \frac{Nu}{(N/2) - 1}$ gösterilmektedir. Bu formülde Nu, maddeye “Uygun” diyenlerin sayısını ve N maddeyle ilgili görüş bildiren uzman sayısını ifade etmektedir. KGO, -1 (mutlak red) ile +1 (mutlak kabul) arasında değer alabilir. Tüm uzmanlar ölçekteki herhangi bir maddeyi “Uygun” olarak derecelendirdiğinde o maddenin KGO değeri “1”, hepsi uygun değil derse “-1” ve yarısı uygun yarısı uygun değil derse “0” olmaktadır. Fakat şans eseri veya hata payı göz önünde bulundurularak bu

oran 0,99 kabul edilmiştir. Bu durumda uzmanların yarısının üstündeki oranda bir maddeyi “Uygun” olarak kabul ederse KGO 0 ile 0,99 arası bir değer alacaktır. Eğer KGO oranı 0 (sıfır) veya sıfırdan küçük bir değer alıyorsa bu maddenin kapsam geçerliliği yoktur. Bu nedenle ölçekteki bu maddeler doğrudan elenir (Ayre ve Scally, 2014; Lawshe, 1975). Kapsam geçerlik ölçütünün uzmanlardan alınan görüşler doğrultusunda 7 madde çıkarılarak 52 maddelik deneme formu oluşturulmuş ve ön uygulama yapılmıştır.

Birinci Uygulama

Ölçek geliştirme aşamalarında ölçeği oluşturan maddelerin yeterli olup olmadığının göstergesi kapsam geçerliliğidir (Büyüköztürk, 2009). Ölçek geliştirme sürecinin bu aşamasında 52 maddelik deneme formu dilsel olarak değerlendirilmesi ve anlaşılmayan maddelerin düzeltilmesi için örneklem grubu dışında kalan 50 kişilik bir öğretmen grubuna uygulanmıştır. Bire bir görüşme ile özellikle anlaşılmayan maddelerin ifade edilmesi istenmiş ve öğretmenlerden gelen dönütler ile maddelerin net anlaşılır olduğu tespit edilmiştir.

İkinci Uygulama

Uzman görüşlerinin alınmasından uygulanmasına karar verilen 52 maddelik taslak ölçek ile Batman İl Millî Eğitim Müdürlüğü bünyesindeki resmi okul öncesi, ilkökul, ortaokul ve liselerde görev yapan 520 öğretmenden veriler toplanmıştır. Araştırmada, göçmen ve sığınmacılara yönelik veriler de toplandığı için tabakalı ölçüt örnekleme tekniğine yer verilmiştir.

Verilerin Analizi

Ön uygulamadan sonra Batman il merkezinde ve ilçelerinde 520 öğretmene ulaşılmış ve geri dönen 480 formdan hatalı olanlar ayıklanmış ve 475 veri ile Açıklayıcı (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör (DFA) analizi yapılmıştır.

Bulgular

Madde Analizine Yönelik Bulgular

Yapı geçerliği, ölçeğin ölçülmek istenen yapının az sayıdaki faktör ile ne derece ölçtüğünü betimleyen bir kavramdır (Büyüköztürk, 2009). Ölçeğin yapı geçerliğinin tespit edilebilmesi için AFA ve DFA analizleri yapılmıştır. Ötekileştirme Davranışları Ölçeği'nin AFA analizleri yapılmadan önce maddelerin güvenilirlik değerlerine ve normal dağılım gösterip göstermediğine bakılmıştır.

Tablo 1. Cronbach Alpha Değeri

<i>Cronbach Alpha Değeri</i>	<i>Madde Sayısı</i>
0,956	52

Tablo 1'deki verilere göre Ötekileştirme Davranışları Ölçeği'nin 52 maddeye ilişkin ham verilerin güvenilirlik katsayısı (R) 0,956 olarak bulunmuştur.

Tablo 2. Ölçek Toplam Verilerin Betimsel İstatistikleri

	<i>Değerler</i>	<i>Standart Hata</i>
Ortalama	1,6923	.02260
Medyan	1,5962	
Varyans	.245	
Standart Sapma	.49510	
Minimum	1,00	
Maximum	4,77	
Ranj	3,77	
Çeyrek Ranj	.75	
Çarpıklık	1,206	.111
Basıklık	3,147	.222

Tablo 2'deki veriler incelendiğinde verilerin çarpıklık (skewness) değeri “- 1 ile +1” aralığında olmadığı, bu sebeple normal dağılım göstermediği (Büyüköztürk, 2009) anlaşılmaktadır. Bu aşamada 480 veri arasından 5 veri uç değer olarak tespit edilmiş ve veri setinden çıkarılmıştır. Kalan 475 veri ile yapılan analiz sonuçları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Ölçek Toplam Verilerine İlişkin İkinci Betimsel Analiz Sonuçları

	<i>Değerler</i>	<i>Standart Hata</i>
Ortalama	1,6711	.02059
Medyan	1,5962	
Varyans	.201	
Standart Sapma	.44876	
Minimum	1,00	
Maximum	3,06	
Ranj	2,06	
Çeyrek Ranj	.75	
Çarpıklık	.590	.112
Basıklık	-.413	.224

Tablo 3'teki analiz sonuçlarına göre ölçeğin çarpıklık kat sayısı (skewness) değeri +.590, basıklık değeri (Kurtosis) değeri -.413, ortalama (mean) değeri 1,6711, medyan değeri 1,5962 olarak tespit edilmiştir. Çarpıklık değeri +1 ile - 1 arasında olması ve basıklık değerinin +1'den büyük olmaması puanların normal dağılım gösterdiği (Büyüköztürk, 2009) şeklinde yorumlanmıştır. Ölçekte yer alan maddelerin normal dağılım gösterdikleri görüldükten sonra yapı geçerliliği ile ilgili işlemlere geçilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliği için AFA ve DFA analizleri yapılmıştır.

Faktör analizinden önce yapılması gereken işlemlerden birisi de faktör analizi için verilerin uygunluğunu belirleyen Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett's Test of Sphericity testlerinin incelenmesidir. Uygunluk için KMO değerinin .60'tan yüksek olması ve Bartlett's Test of Sphericity test değeri ($p < .50$) anlamlı olması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2009). Örneklemin araştırmaya uygunluğunun yeterliliğine ilişkin veriler Tablo 4'teki gibidir.

Tablo 4. KMO ve Barlett's Testi Yeterliği

<i>KMO ve Bartlett's Testi</i>		
KMO Yeterliği		.958
Barlett's Testi	Ki-Kare	15080,619
	df	1326
	p	.000

Tablo 4'teki veriler incelendiğinde verilere ilişkin KMO değerinin (.958) faktör analizi için uygun olduğu anlaşılmaktadır. KMO testi için değer 1'e yaklaştıkça mükemmel, 0,50'nin altındaki değerler ise kabul edilemez değerlerdir (Tavşancıl, 2014). Elde edilen KMO değeri standartlara göre mükemmel olarak tespit edilmiştir. Barlett's testi değeri 23320.758 ($p < .000$) bulunmuştur. Bartlett's değerlerinin anlamlılığı da elde edilen verilerin normal dağılımdan geldikleri nitelenmektedir (Büyüköztürk, 2009). Bartlett's test değeri ise ($p < .05$, $df=1326$) anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu veriler ışığından çalışma grubundan elde edilen verilerin uygun olduğu söylenebilir.

Açımlayıcı Faktör Analizine (AFA) Yönelik Bulgular

Ölçek geliştirme çalışmalarında faktör analizlerinden elde edilen madde yük değerinin yüksek olması, ilgili faktörü oluşturan maddelerin güçlü bir yapıya sahip olması olarak yorumlanabilir. Yük değerinin alt kesme noktasının .30 indirgenmesi kabul görmesine rağmen .45 ve üzeri beklenmektedir (Otrar ve Arın, 2015). Bu çalışmada faktör yük alt değeri .35 alınarak analize başlamıştır.

Yapılan faktör analizinde, faktör yük alt değeri .35 alınarak yapılan analizde öz değeri 1.00' den büyük 9 faktör tespit edilmiştir. Bu işlemde sonra Varimax Dik Döndürme Tekniği kullanılarak maddelerin faktörlere dağılımına bakılmış ve 52. maddenin hiçbir faktörde yer almadığı görülmüş ve madde ölçekten çıkarılarak analiz yeniden yapılmıştır. Bu analizde 43. madde hiçbir faktörde yer almadığı için çıkarılmıştır. Faktör analizine .40 yük değeri ile devam edilmiş, 17, 23, 31 ve 32. maddeler yük almadığı için ölçekten çıkarılmıştır. Bir sonraki analizde 9. ve 49. maddeler birden fazla faktör altında yer aldığı ve faktör yük değerleri farkları .10'dan küçük olduğu için ölçekten (Büyüköztürk, 2009) çıkarılarak analize devam edilmiştir. Bir sonraki analizde 22. madde hiçbir faktörde yer almadığı için ölçekten çıkarılmıştır. Faktör analizlerine .45 yük değeri ile devam edilmiş, 33. ve 47. maddeler hiçbir faktörde yer almadığı için ölçekten çıkarılmıştır. Bir sonraki aşamada 34. maddenin birden fazla faktörde yer alması ve faktör yük değeri farkı .10'dan küçük olması nedeniyle ölçekten çıkarılmıştır. Faktör analizlerine .50 yük değeri ile devam edilmiş, 44 ve 45. maddeler hiçbir faktörde yer almadığı için ölçekten çıkarılmıştır. Varimax Dik Döndürme Tekniği kullanılmaya devam edilmiş, 1. ve 20. maddeler hiçbir faktörde yer almadığı için ölçekten çıkarılmıştır. Faktör analizine .55 yük değeri ile devam edilmiş 56, 36, 13, 14, 46, 12 ve 41. maddeler yük almadığı için ölçekten

çıkarılmıştır. Faktör analizlerine .55 yük değeri ile devam edilmiş 35, 51 ve 18. maddeler anlam bakımından birbirinden farklı boyutlar altında yer aldığı için ölçekten çıkarılmıştır.

Faktör analizine, madde yük değeri .60 alınarak tamamlanmıştır. Kalan 23 madde ile yapılan açımlayıcı faktör analizinde (AFA) beş boyuttan oluşan bir yapı elde edilmiştir. Birinci boyut “Bireysel Farklılıklar”, ikinci boyut “aidiyet ve görünüş farklılığı”, üçüncü boyut “toplumsal farklılık”, dördüncü boyut “mülteci/sığınmacı olma” ve beşinci boyut “cinsiyet farklılığı” olarak adlandırılmıştır. Bu işlemlerden sonra tekrar yapılan açımlayıcı faktör analizi ile elde edilen değerler Tablo 5’teki gibidir.

Tablo 5. KMO ve Barlett’s Testi Yeterliği

<i>KMO ve Bartlett’s Testi</i>		
KMO Yeterliği		.958
Barlett’s Testi	Ki-Kare	8164,75
	df	300
	p	.000

Tablo 5’te görüldüğü gibi Ötekileştirme Davranışları Ölçeği’nin KMO örneklem yeterliliği .958 ve Barlett’s Testi $p < .000$ ’dır. KMO katsayısının, ölçekte faktörleşme olabilmesi için .60 değerinden yüksek olması beklenir (Taş, 2018). KMO testinde bulunan değerler “.90 mükemmel”, “.80 çok iyi”, “.70 iyi”, “.60 orta”, “.50 zayıf”, “.50’den küçük” ise kabul edilemez değerler olarak değerlendirilmektedir (Kırmızı, 2012). KMO değerinin .60 ve üzerinde olması Bartlett’s testinin anlamlı çıkması ölçeğin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir (Çokluk vd., 2010). Bu bulgulara göre faktör analizi için gerekli olan örneklem yeterliği mükemmel düzeydedir. Ötekileştirme Davranışları Ölçeği’nin alt boyutlarının öz değerleri ve açıkladıkları varyans oranları Tablo 6’da gösterilmiştir.

AFA sonuçlarına göre ölçek birden büyük beş alt boyuttan oluşmaktadır. Birinci alt boyut toplam varyansın %19,173’ünü, ikinci alt boyut toplam varyansın %17,595’ini, üçüncü alt boyut toplam varyansın %12,067’sini, dördüncü alt boyut toplam varyansın %11,123’ünü ve beşinci alt boyut toplam varyansın % 8,49’ını açıklamaktadır. Bu beş alt boyut toplamda ölçek varyansının %68,445’ini açıklamaktadır. İlgili alanyazın incelendiğinde ötekileştirmeye benzer ölçek çalışmalarından damgalama ile ilgili çalışmalar mevcuttur. King vd. (2007) tarafından geliştirilen Damgalama Ölçeği’nin dört boyuttan oluştuğu, Ersoy ve Varan (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan Ruhsal Hastalıklarda İçselleştirilmiş Damgalama Ölçeği’nin beş boyuttan oluştuğu, Yaman ve Güngör (2013) tarafından geliştirilen Damgalama Ölçeği’nin de dört boyuttan oluştuğu anlaşılmaktadır.

Tablo 6. Ölçek Alt Boyutlarının Öz Değerleri ve Varyans Oranları

Boyutlar	Açıklanan Toplam Varyans								
	İlk Özdeğerler		Döndürme Öncesi Yük Değerleri Karelerinin Toplamları			Dik Döndürme Yük Değerlerinin Karelerinin Toplamları			
	Toplam %	Varyans %	Toplam %	Toplam %	Varyans %	Yığılmalı %	Toplam %	Varyans %	Yığılmalı %
1	0,437	45,378	45,78	0,437	45,378	45,378	.410	19,173	19,173
2	.634	7,104	52,82	.634	7,104	52,482	.047	17,595	36,768
3	.450	6,305	58,788	.450	6,305	58,788	.775	12,067	48,835
4	.161	5,049	63,837	.161	5,049	63,837	.558	11,123	59,958
5	.060	4,611	68,448	.060	.611	68,448	.953	8,490	68,448
6	.758	3,295	71,742						
7	.712	3,096	74,838						
8	.629	2,735	77,573						
9	.613	2,667	80,240						
10	.549	2,385	82,625						
11	.472	2,051	84,676						
12	.429	1,864	86,540						
13	.404	1,757	88,297						
14	.384	1,671	89,968						
15	.355	1,545	91,513						
16	.341	1,481	92,995						
17	.319	1,385	4,380						
18	.281	1,220	95,600						
19	.249	1,084	96,684						
20	.220	0,956	97,640						
21	.211	0,917	98,557						
22	.192	.835	99,392						

Ötekileştirme Davranışları Ölçeği'nin açımlayıcı faktör analizi sonrası faktör yük değerleri Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Ötekileştirme Davranışları Ölçeği'nin Faktör Analizi Sonrası Madde Yük Değerleri

Madde No	Boyutlar					Madde-Toplam Korelasyonu
	1	2	3	4	5	
1-OTE_26	0,776					.687
2-OTE_30	0,726					.775
3-OTE_25	0,705					.659
4-OTE_27	0,681					.727
5-OTE_29	0,674					.674
6-OTE_28	0,624					.702
7-OTE_48	0,608					.747
8-OTE_3		0,730				.578
9-OTE_7		0,700				.689
10-OTE_21		0,696				.602
11-OTE_15		0,682				.681
12-OTE_2		0,680				.553
13-OTE_4		0,652				.644
14-OTE_19		0,602				.637
15-OTE_5			0,766			.650
16-OTE_8			0,732			.675
17-OTE_6			0,729			.726
18-OTE_38				0,898		.582
19-OTE_39				0,852		.562
20-OTE_37				0,676		.669
21-OTE_10					0,695	.468
22-OTE_16					0,677	.491
23-OTE_24					0,644	.534

Açımlayıcı Faktör Analizinde yük değerinin .60 ve üzeri olması iyi bir seçimdir (Büyüköztürk 2009). Tablo 7’de Ötekileştirme Davranışları Ölçeği’nin faktör yük değeri .602 ile .898 arasındadır. Madde toplam korelasyonuna bakıldığında değerlerin .468-.775 arasında olduğu anlaşılmaktadır.

Ötekileştirme Davranışları Ölçeği birinci alt boyutta “Bireysel Farklılık” (7 madde), ikinci alt boyutta “Aidiyet ve Görünüş Farklılığı” (7 madde), üçüncü alt boyutta “Toplumsal Farklılık” (3 madde), dördüncü alt boyutta “Mülteci/Sığınmacı Olma” (3 madde) ve beşinci alt boyutta “Cinsiyet Farklılığı” (3 madde) isimlendirilmiştir. İlgili veriler Tablo 8’deki gibidir.

Tablo 8. Faktör Analizi Sonucu Madde Yük Değerleri

Maddeler	Yük Değerleri				
	1	2	3	4	5
Farklı dil konuşan bireylerle arkadaşlık yapmaktan rahatsızlık duyar.	.776				
Psikolojik yardım alan bireylerle aynı ortamda bulunmaktan hoşlanmaz.	.726				
Farklı etnik yapıda olan insanlarla ilişkide bulunmaktan rahatsızlık duyar.	.705				
Farklı dünya görüşüne sahip bireyler ile sosyal aktivitelere katılmaktan kaçınır.	.681				
Psikolojik yardım alan bireylerin sorunlu görür.	.674				
Boşanmış olanlardan rahatsızlık duyar.	.624				
Personeline ideolojik görüşlerinden dolayı baskı uygular.	.608				
Kendisi gibi olmayan insanlara lakap takmaktan hoşlanır.		.730			
Taşralı tarzında olan bireyleri dışlar.		.700			
İnsanlara taraftarı oldukları spor takımlarına göre davranır.		.696			
Okul Aile Birliğine aidat ve benzeri bağışlarda bulunmayan velilerin çocuklarına olumsuz davranır.		.682			
Şivesi farklı olanları küçümser.		.680			
Fiziksel görünümü doğuştan farklı olanları dışlar.		.602			
Farklı giyinenleri dışlar.			.766		
Farklı inanca sahip olanlarla birlikte olmaktan rahatsızlık duyar.			.732		
İnsanları dış görünüşe göre yorumlar.			.729		
Göçmen veya sığınmacıların Türkiye’de bulunmasından rahatsızlık duyar.				.898	
Göçmen veya sığınmacıların ekonomiye zarar verdiğini düşünür.				.852	
Okulda sığınmacı veya göçmen öğrencilerin öğrenim görmesinden rahatsızlık duyar.				.764	
Görev dağıtımı yaparken kadın ve erkek öğretmenler arasında ayırım yapar					.695
Hamile öğretmenlerin işini rahat şekilde yapması için gerekli tedbirleri alır.					.677
Okulda çalışan kadın personelin işyerinde daha fazla sorun çıkardığına inanır.					.644

Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) sonucu faktör yapısının doğrulanmasını tespit etmek için yapı geçerliliği yöntemlerinden Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır.

Doğrulayıcı Faktör Analizine (DFA) Yönelik Bulgular

Ötekileştirme Davranışları Ölçeği’nin faktör yapısının doğrulanmasını belirlemek için yapı geçerliliği yöntemlerinden olan doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. DFA’da veriler arasındaki uyum test edilirken faktörler arasında yeterli düzeyde ilişki olup olmadığını belirlemek esastır. Bu aşamada uyum indekslerinden bazıları kullanılabilir gibi hepsi bir arada da kullanılabilir (Schumacker, 2006, s. 120). Modele ilişkin uyum indeksleri üzerine tam bir uzlaşma sağlanamamaktadır (İlhan ve Çetin, 2014, s. 31).

Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre uyumu test etmek için öncelikle Ki-kare (χ^2) test indeksi uyumuna bakılmalıdır. Ki-kare (χ^2) gözlenen kovaryans ile tahmin edilen kovaryans arasında

anlamli fark bulunmadığını göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2007). Ki-kare (χ^2) dışında model uyumun test etmek için CFI (Karşılaştırmalı uyum indeksi) kullanılmaktadır (Byrne, 2001). Modelin örneklemedeki varyans matrisini ne oranda ölçtüğünü GFI (iyilik uyum indeksi) ve AGFI (düzeltilmiş iyilik uyum indeksi) indeksleri kullanılarak tespit edilir (Kline, 2005). Diğer bir indeks artık ortalamaların kareköküdür (RMR). Bir diğer indeks tahmin yanlışlarının ortalamasının karekökü RMSEA indeksidir. Diğer indeksler IFI (fazlalık uyum indeksi) ve NFI'dır (normlaştırılmış uyum indeksi).

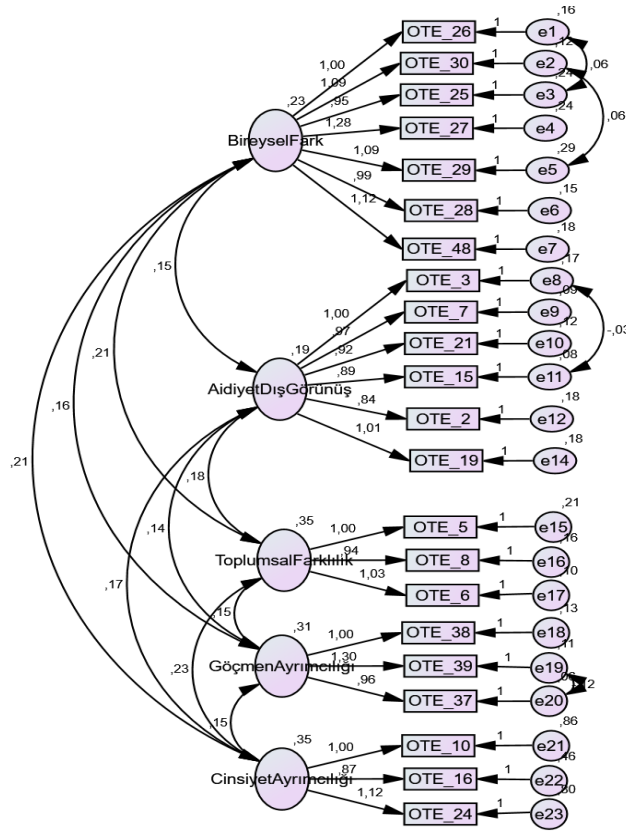
Ötekileştirme Davranışları Ölçeği'nin doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucunda model uyum kriterleri incelenmiş ve CMIN=870,445, DF=87, CMIN/DF=3,957, RMSEA=.079, CFI=.904, GFI=.858, AGFI=.822, RMR=.024 olarak elde edilmiştir. Elde edilen model uyum kriterleri istenilen sınırlardan küçük sapmalar gösterdiği için modifikasyon indekslerine bakılmıştır. Aidiyet ve görünüş farklılığı alt boyutundaki 6. madde olan "Farklı yaşantısı olanlarla alay eder" ifadesi diğer faktörler altındaki değişkenler ile kovaryans bağlantısına sahip olduğu tespit edilmiş ve ölçekten çıkarmıştır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizinin uyum indeksleri değeri ile uyum ölçütleri Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Uyum Ölçütleri ve Modelin Uyum Değerleri

<i>Uyum Ölçütleri</i>	<i>Değerler</i>	<i>Mükemmel Uyum Değerleri</i>	<i>Kabul Edilebilir Değerler</i>
Ki-kare (χ^2)	571,515/195=2,931	$0 < \chi^2/sd < 2$	$3 < \chi^2/sd < 5$
AGFI	.871	$.90 < AGFI < 1.00$	$.85 < AGFI < .90$
GFI	.901	$.95 < GFI < 1.00$	$.90 < GFI < .95$
CFI	.940	$.95 < CFI < 1.00$	$.90 < CFI < .95$
NFI	.912	$.95 < NFI < 1.00$	$.90 < NFI < .95$
IFI	.940	$.95 < IFI < 1.00$	$.90 < IFI < .95$
RMSEA	.064	$.00 < RMSEA < 0.5$	$.05 < RMSEA < 0.8$
RMR	.020	$.00 < RMR < 0.05$	$.005 < RMR < 0.10$

Tablo 9'daki doğrulayıcı faktör analizi verilerine göre ölçeğin Ki-kare uyum ölçütü (χ^2/df) oranı 2,931 olarak hesaplanmıştır. Ki-kare değerinin 3'ün altında olması mükemmel, 3 ve 5 arasında olması kabul edilebilir olduğunu göstermektedir (Çokluk vd., 2010). Bu çalışmada bulunan χ^2/df oranı 2,931 mükemmel uyum ölçütlerine uyum sağladığı görülmektedir. AGFI (Düzeltilmiş iyilik uyum verisi) .871 ile kabul edilebilir ölçütleri (Schermelleh-Engel ve Mossbrugger, 2003) içinde olduğu görülmektedir. GFI (iyilik uyum indeksi) .901, CFI .940 değeri ile kabul edilebilir, NFI .912 değeri ile kabul edilebilir, IFI (fazlalık uyum indeksi) değeri .940 değeri ile kabul edilebilir uyum ölçütlerinde (Baumgartner ve Homburg, 1996) oldukları görülmektedir. RMR (artık ortalamaların karekökü) .020 mükemmel uyum sağladığı görülmektedir. Modelin RMSEA (Tahmin hatalarının ortalamasının karekökü indeksi) .064 olarak kabul edilebilir uyum aralığında (Browne ve Cudeck, 1993) olduğu görülmektedir.

Ötekileştirme Davranışları Ölçeği'nin doğrulayıcı faktör analizi path diyagramı sonuçları şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Ötekileştirme Davranışları Ölçeği doğrulayıcı faktör analizi path diyagramı

Şekil 1’de, Ötekileştirme Davranışları Ölçeği’nde bulunan alt boyutlarındaki her bir maddenin anlamlı parametre tahmin edicisi olduğu saptanmıştır ($p < .05$). Ölçeğin 22 maddesine ait olan madde tahmin değerlerinin .08 ile .87 arasında olduğu tespit edilmiştir. Bireysel farklılıklar alt boyutunda 1 ile 3 ve 2 ile 5’in hata kovaryansları ilişkilendirildiğinde ortaya çıkan ilişki katsayısının .06 olduğu; aidiyet ve dış görünüş alt boyutunda 8 ile 11’in hata kovaryansları ilişkilendirildiğinde ortaya çıkan ilişki katsayısının .06 olduğu; göçmen ayrımcılığı alt boyutunda 19 ile 20’nin hata kovaryansları ilişkilendirildiğinde ortaya çıkan ilişki katsayısının .12 olduğu tespit edilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik Analizine Yönelik Bulgular

Ötekileştirme Davranışları Ölçeği’nin faktör analizlerinden sonra güvenirlilik çalışması yapılmıştır. Ölçek ve alt boyutları için güvenirlilik katsayısı Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10. Ötekileştirme Davranışları Ölçeği’nin Faktör Analizi Sonrası Güvenirlilik Sonucu

Boyutlar	Madde Sayısı	Cronbach Alpha
Bireysel Farklılıklar (1. Alt Boyut)	7	.906
Aidiyet ve Görünüş Farklılığı (2. Alt Boyut)	6	.875
Toplumsal Farklılık (3. Alt Boyut)	3	.868
Mülteci/Sığınmacı Olma (4. Alt Boyut)	3	.865
Cinsiyet Farklılığı (5. Alt Boyut)	3	.586
Ölçek Geneli	22	.931

Ölçekte bulunan maddelerin yapısının sorgulanmasını sağlayan Cronbach Alfa kat sayısı Likert tipi ölçeklerde çok sık kullanılmaktadır. Analizi çalışmalar için Cronbach Alpha katsayısı .70 ve üzerindeki değerler güvenilir ölçekler olarak sınıflandırılmaktadır (Büyüköztürk, 2009). Sınıflandırmalarda .90'dan büyük mükemmel, .70-.90 arası iyi, .60-.70 arası kabul edilebilir, .50-.60 arası zayıf, .50'den küçük kabul edilemez şeklinde sınıflandırılmaktadır (George ve Mallery, 2019). Bu ölçütler değerlendirildiğinde Tablo 10'daki verilere göre Ötekileştirme Davranışları Ölçeği'nin tamamı ve alt boyutları için Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .70'ten büyük olduğu için ölçek güvenilir bir ölçektir. Birinci alt boyut olan "Bireysel Farklılıklar" boyutu için Cronbach Alpha Güvenirlik katsayısı .906, ikinci alt boyut olan "Aidiyet ve Görünüş Farklılığı" boyutu için .875, üçüncü alt boyut "Toplumsal Farklılık" boyutu için .868, dördüncü alt boyut "Mülteci/Sığınmacı Olma" alt boyutu için .865 ve beşinci alt boyut "Cinsiyet Farklılığı" alt boyutu için .586 olarak tespit edilmiştir. George ve Mallery'ye (2019) göre "cinsiyet ayrımcılığı" alt boyutu için zayıf görülürken Özdamar'a (2002) göre düşük güvenilirliktedir. Ötekileştirme Davranışları Ölçeği'nin Cronbach Alpha ölçek geneli için .931 olarak tespit edilmiştir.

Tartışma

Toplum içerisinde sosyal, kültürel, ekonomik, bireysel, etnik ve toplumsal farklılıklar ötekileştirme olgusuna neden olabilmektedir. Ötekileştirme kavramının etimolojisinde toplumların oluşma dönemlerine dayanan bir sorun olduğu, ancak bu olgunun sistemli olarak Hegel'in efendi-köle diyalektiği ile daha görünür olduğu görülmektedir (Çay-Sağlam ve Yaşar, 2017). Bu tür dışlayıcı davranışların reddedilmesi gerektiği aksi durumda "Ben-öteki arasındaki ilişki, bir özne-nesne ilişkisine indirgenmediği oranda insani ve ahlaki anlamını yitireceği, ırkçılığın ve sömürgeciliğin kaynağı haline geleceği" (Kalın, 2018, s. 461) kaygısıyla ötekileştirme kavramı toplumdan dışlanma felsefi boyutuyla da ele alınmaktadır. Bu nedenle toplumda yaşayan bireyler kendi sosyal grubundan farklı olan kişilerin kendilerine veya kendilerinin yaşam tarzlarına tehdit oluşturduğuna inanmaktadır (Sherif, 1956).

Ötekileştirmeye kavramına benzer kavramlar içeren damgalama (Türedi, 2018, s. 50), kavramı bu çalışmanın "bireysel farklılık", "aidiyet ve görünüş farklılığı", "mülteci/sığınmacı olma" ve "cinsiyet farklılığı" alt boyutlarıyla benzerlik göstermekle birlikte Ötekileştirme Davranışları Ölçeği özgün bir ölçektir. Beşli Likert tipinde hazırlanan Ötekileştirme Davranışları Ölçeği "Tamamen Katılıyorum, Katılıyorum, Kısmen Katılıyorum, Katılmıyorum, Hiç Katılmıyorum," olarak derecelendirilmiştir. Faktör analizi sonuçlarına göre ölçeğinin KMO değeri .958 ve Barlett's testi 8164,075, $p < .000$ 'dir. Açımlayıcı faktör analizine göre beş alt boyuttan oluşan ölçekte toplam varyansının %68,445'i açıklanmaktadır. Ölçek madde yük değerleri .602 ile .898 aralığında değişmektedir. Ölçek 22 madde ve 5 boyuttan oluşmaktadır. Birinci boyut "Bireysel Farklılık", ikinci

alt boyut "Aidiyet ve Görünüş Farklılığı", üçüncü alt boyut "Toplumsal Farklılık", dördüncü alt boyut "Mülteci/Sığınmacı Olma" ve beşinci alt boyut "Cinsiyet Farklılığı" olarak isimlendirilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre; Ki-kare değeri ($\chi^2=571,515/195=2,931$) anlamlı bulunmuştur. RMSEA=.064, AGFI=.871, GFI=.901, CFI=.940, NFI=.912, IFI=.94, RMR=.020 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri .931 olarak tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler kapsamında, öğretmen algılarına göre okul müdürlerinin ötekileştirme davranışlarının belirlenmesinde kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirildiği söylenebilir.

Saraçoğlu (2016, s. 78) öteki tanımında inancı farklı olan kişileri %33,3 bulgusuna ulaşırken öğretmen algılarına göre toplumsal farklılık düşük algısı düşüktür. Goffman birbirinden farklı üç damga tipinden tanımlamaktadır. Bu kategoriler fiziksel damgalama, alkol, uyuşturucu bağımlılığı, işsizlik, eşcinsellik damgalamasından veya hapis yatanların damgalanması, ırk, ulus ve din gibi etnolojik damgalamadır (Goffman, 1963, s. 29). Goffman'ın açıkladığı damgalama ile çalışmanın "bireysel farklılık", "aidiyet ve görünüş", "göçmen ayrımcılığı" ve "cinsiyet ayrımcılığı" benzerlik göstermektedir. Bunun yanında Erving Goffman, özellikle sosyolojik ve psikolojik damgalama yönlerini ele almıştır. Goffman, damgalamanın toplumsal boyutuna dikkat çekmiştir (Türedi, 2018, s. 50). Araştırmada "toplumsal farklılık" olarak karşımıza çıkmıştır. Çamaş (2017) üniversite öğrencilerinde psikolojik yardım aramaya ilişkin çalışmasında "İnsanlar, psikolojik yardım alan kişileri pek sevmezler." ifadeleri, araştırmada bireysel farklılıklar boyutuyla açıklanmıştır. Çelik (2011, s. 158) örgütsel ayrımcılık ile ilgili çalışmasındaki istihdam türüne göre ayrımcılığı, cinsiyete göre ayrımcılık, siyasi görüşe göre ayrımcılık ve toplam ayrımcılık boyutları ile ele almaktadır. Araştırmada öğretmen görüşlerine göre okul müdürlerinin ötekileştirme davranışları, bireysel farklılıklar, aidiyet ve görünüş farklılığı, toplumsal farklılık ve cinsiyet farklılığı benzerlik göstermektedir.

Yaman ve Güngör (2013) öğretmenlerin damgalama eğilimleri çalışmasındaki "Farklı şivesi olan kişiler küçümsenebilir." "Psikolojik yardım alan bireylerin kişilik problemleri vardır." "Bayan personel iş ortamında daha fazla sorun çıkarır." "İnsanların kökenine göre farklı tavırlar takınılabılır." "Aynı dünya görüşünü paylaşmayan kişiler birbirine adaletsiz davranır." ve "Psikolojik yardım alan bireylerin kişilik problemleri vardır." maddeleri, çalışmadaki bazı maddeler ile benzerlik göstermektedir. Yıldırım (2019) çalışmasındaki "Dikkat çekecek şekilde farklı giyinen (yırtık kot, çok renkli vb. gibi) birisi ile yakın arkadaşlık kurarım.", "Farklı etnik yapıda olan birileri ile komşu olabilirim.", "Anadili farklı olan birisi ile arkadaşlık yapabilirim." "Cinsiyetinden dolayı bir kişiye ayrıcalık tanınması beni rahatsız eder." "Çok açık bir giyim tarzı olan birisi ile yan yana gelmekten kaçınmam." ve "Dünya görüşü benimkinden farklı olan birine borç para veririm." bulgularıyla araştırmadaki ifadeler benzerlik göstermektedir.

Bir çok sebeple aynı ülke vatandaşları arasında ayrımcılık ve ötekileştirmenin yaşanabilmesi ihtimali her ülkede her zaman mümkündür. Herhangi bir iş yerinde çalışanlara yönelik çeşitli sebeplerle dışlama, ayrımcılığa tabi tutma, ötekileştirme gibi tutum ve davranışlar da görülebilir. Geliştirilen ölçekte bir diğer dikkat çekici konu göçmen/sığınmacı olma boyutudur. Dünyada ve Türkiye’de özellikle yirmi birinci yüzyılın başlarında yoğun olarak yaşanan zorunlu ve/veya daha iyi yaşam standartları amacıyla gerçekleşen resmi veya gayriresmî yollarla ülkeler arası insan geçişleri bir takım zorluklara sebep olabilmektedir. Göç edilen ülke yöneticileri ve o ülke toplumu açısından meydana gelen güçlüklerden belki de daha fazlası göç etmek zorunda kalanlar açısından ortaya çıkmaktadır. Göç etmek zorunda kalanlar resmi veya gayriresmî baskı, dışlanma, damgalanma gibi tutum ve davranışlara maruz kalabilmektedir. Göçmen-sığınmacı gibi statüdeki kişilerin sayısı ülkemiz Türkiye’de de hızla artmaktadır. Bu tür tutum ve davranışların yaşanması ihtimali göz önüne alındığında bu çalışmanın araştırmacılar için oldukça gerekli ve yararlı olacağı düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

22 madde ve 5 alt boyuttan oluşan, geçerlik ve güvenilirlik çalışması tamamlanmış “Ötekileştirme Davranışları Ölçeği (ÖDÖ-22)”, ölçek geliştirme aşamalarına göre geliştirilmiş geçerli ve güvenilir bir ölçek olarak değerlendirilmektedir. Ötekileştirme Davranışları Ölçeği’nin geliştirme çalışmasının eğitim bilimleri alanına önemli katkı sunabileceğine inanılmaktadır. Elde edilen bulgular Ötekileştirme Davranışları Ölçeği’nin okul müdürlerinin ötekileştirme davranışlarını ölçebilen bir ölçme aracı olduğu ve konu ile ilgili okul yöneticilerinin ötekileştirme davranışlarının belirlenmesi amacıyla yapılacak araştırmalarda kullanılabilir. Bu ölçek öğretmenlerden veriler toplanarak okul yöneticilerinin ötekileştirme davranışlarının belirlenebilmesi amacıyla geliştirilmiştir. Bu ölçek bazı uyarlamalarla tüm alanlarda ötekileştirme davranışlarının belirlenmesi çalışmalarında yararlanılabilecek bir ölçektir.

Kaynaklar

- Akbulut, Y. (2010). *Sosyal bilimlerde SPSS uygulamaları*. İstanbul: İdeal Kültür.
- Aktay, Y. & Kızılyaka, A. (2014). *Hepimiz ötekiyiz Türkiye’de kimlikler ve algılar*. Ankara: Tezkire.
- Aydın, M. (2013). *Eğitimde örgütsel davranış*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ayre, C. & Scally, A. J. (2014). Critical values for Lawshe’s content validity ratio: revisiting the original methods of calculation. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 47(1), 79–86.
- Baumgartner, H. & Homburg, C. (1996). Applications of structural equation modeling in marketing and consumer research: A review. *International Journal of Research in Marketing*, 13(2), 139-161.
- Bezirgan-Arar, Y. (2009). *Sosyo-politik bağlama göre Türk basınının “öteki”leri*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.

- Browne, M. W. & Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. K. A. Bollen & J. S. Long, (Ed.), *Testing structural equation models* içinde (s. 136-162). Beverly Hills, CA: Sage.
- Büyüköztürk, Ş. (2009). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Byrne, B. M. (2001). Structural equation modeling with AMOS, EQS, and LISREL: Comparative approaches to testing for the factorial validity of a measuring instrument. *International Journal of Testing*, 1(1), 55-86.
- Crang, M. (1998). *Cultural geography*. London: Routledge.
- Çamaş, G. (2017). *Üniversite öğrencilerinde psikolojik yardım aramaya ilişkin damgalama düzeylerinin özyeterlik, aile bütünlük duygusu ve sosyal destek ile ilişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Çay-Sağlam, T. & Yaşar, M. (2017). Teoride, pratikte ve araştırmalarda öteki ve ötekileştirme. *Electronic Turkish Studies*, 12(3), 135-154.
- Çelik, V. (2011). *Eğitimsel liderlik*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Erdemli, Ö. & Kurum, G. (2019). Okul yöneticisi ve öğretmenlerin gözünden okulda dışlanma: nedenleri ve sonuçları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(2), 350-368.
- Ersoy, M. A. & Varan, A. (2007). Ruhsal Hastalıklarda İçselleştirilmiş Damgalanma Ölçeği Türkçe Formu'nun güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 18(2), 163-171.
- Genç, Y., Taylan, H. H. & Barış, İ. (2015). Roman çocuklarının eğitim süreci ve akademik başarılarında sosyal dışlanma algısının rolü. *International Journal of Social Science*, 33, 79-97.
- George, D. & Mallery, P. (2019). *IBM SPSS statistics 26 step by step: A simple guide and reference*. New York and London: Routledge.
- Goffman, E. (1963). Stigma and social identity. *Stigma: Notes on the management of spoiled identity* içinde (s. 1-19). New Jersey: Prentice-Hall.
- Hill, J. (2015). Girls' active identities: Navigating othering discourses of femininity, bodies and physical education. *Gender and Education*, 27(6), 666-684.
- İlhan, M. & Çetin, B. (2014). LISREL ve AMOS programları kullanılarak gerçekleştirilen yapısal eşitlik modeli (YEM) analizlerine ilişkin sonuçların karşılaştırılması. *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology*, 5(2), 26-42.
- Kalın, İ. (2018). *Ben, öteki ve ötesi İslam-Batı ilişkileri tarihine giriş*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Kırmızı, F. S. (2012). Öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutum ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(3), 2353-2366.
- King, M., Dinos, S., Shaw, J., Watson, R., Stevens, S., Passetti, F., ... & Serfaty, M. (2007). The Stigma Scale: Development of a standardised measure of the stigma of mental illness. *The British Journal of Psychiatry*, 190(3), 248-254.
- Kline, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: Guilford.
- Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personnel Psychology*, 28(4), 563-575.
- Nahya, Z. (2011). İmgeler ve ötekileştirme: Cadılar, yerliler, Avrupalılar. *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 27-38.
- Nilsen, A. B., Fylkesnes, S. & Mausethagen, S. (2017). The linguistics in othering: Teacher educators' talk about cultural diversity. *Reconceptualizing Educational Research Methodology*, 8(1), 40-50.
- Otrar, M. & Arın, F. S. (2015). Öğrencilerin sosyal medyaya ilişkin tutumlarını belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirme çalışması. *Eğitimi ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-13.
- Önk, M. & Cemaloğlu, N. (2016). Öğretmenlerin damgalama düzeyleri ile örgütsel adalet algıları arasındaki ilişki. *International Journal of Human Sciences*, 13(1), 1574-1588.
- Özdamar, K. (2002). *Paket programlarla istatistiksel veri analizi-1* (4. b.). Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Saraçoğlu, A. D. (2016). *Kentteki farklılık algısı: Üsküdar örneği*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Schermelleh-Engel, K. & Moosbrugger, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Schumacker, R. E. (2006). Conducting specification searches with amos. *Structural equation modeling: A Multidisciplinary Journal*, 13(1), 118- 129.
- Sezer, Ş. (2018). Öğretmenlerin sınıf yönetimi tutumlarının öğrencilerin gelişimi üzerindeki etkileri: Fenomenolojik bir çözümleme. *H. U. Journal of Education*, 33(2), 534-549.
- Sherif, M. (1956). Experiments in group conflict. *Scientific American*, 195(5), 54-59.
- Srinivasan, P. & Cruz, M. (2015). Children colouring: Speaking 'colour difference' with diversity dolls. *Pedagogy, Culture & Society*, 23(1), 21-43.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson Education.
- Taş, H. Y. (2018). Dördüncü Sanayi Devrimi'nin (Endüstri 4.0) çalışma hayatına ve istihdama muhtemel etkileri. *OPUS International Journal of Society Researches*, 9(16), 1817-1836.

- Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- TDK. (2019). *Ötekileştirme*. Türkçe sözlük, Ankara: TDK.
- Thornberg, R. (2015). School bullying as a collective action: Stigma processes and identity struggling. *Children & Society*, 29(4), 310-320.
- Türedi, H. (2018). *Erken Cumhuriyet dönemi siyasal kültürü: Damga teorisi ve eğitim eksenli bir inceleme*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Ünal, S. (2018). Genç nesilde ötekileştirmenin dijital yüzü: Nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımlar ve kutuplaşma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1812-1866.
- Wright, C. (2010). Othering difference: Framing identities and representation in black children's schooling in the British context. *Irish Educational Studies*, 29(3), 305-320.
- Yalçın, S. (2017). Öğretmen algılarına göre istenmeyen okul yönetici davranışları. *EKEV Akademi Dergisi*, 21(69), 105-116.
- Yaman, E. & Güngör, H. (2013). Damgalama eğilimine ilişkin öğretmen görüşleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(18), 823-851.
- Yıldırım, A. F. (2019). *Günlük yaşamda farklılıkları ötekileştirme üzerine sosyolojik bir araştırma*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Yurttaş, S. (2017). *Toplumsal ayrımcılıklara farklı bir bakış: Yaşlı ayrımcılığı ve ötekileştirme*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.

Extended Summary

Otherness stems from the point of view and discourse of the person who perceives the other in this way rather than the difference of the other person. Aktay and Kızılkaya (2014, p. 5) state that the process of othering begins with the demand for rights or recognition of differences due to the suppression of differences in society by a dominant group. These demands, which are perceived as a threat and danger by the dominant cultural structure, and supported by accusations of disrupting social integrity, cause the process of marginalization to begin (Yurttaş, 2017, p. 118).

Determining the othering behaviors of school administrators can increase the commitment of education stakeholders to the organization in schools with cultural diversity, which is seen as the wealth of Türkiye. However, it can also cause the emergence of negative behaviors. It is thought that the "Othering Behaviors Scale" of school principals, which will be developed in this study, will make a significant contribution to the field of educational administration and will provide an essential tool in the studies for educational administrators. In line with the stated reasons, this study aims to develop a valid and reliable "Othering Behaviors Scale" (OBS) that determines the othering behaviors of school principals.

This study was conducted by collecting data from 520 teachers working in preschool, primary, secondary, and high schools within the body of Batman Provincial Directorate of National Education. This study used criterion sampling because the data on immigrants and asylum seekers were also collected. Extreme values were removed from 520 forms, and factor analysis was performed with 475 people. For the item pool of the Othering Behaviors Scale (OBS), a literature review was conducted with the word "othering," which was handled by different disciplines and defined from different perspectives. While creating the scale items, the opinions of the school administrators who are working and experts in educational administration and philosophy were also consulted.

A pool (79 items) was created by taking into account the opinions of experts in the field of Philosophy and Educational Administration. The statements in the item pool prepared in this study were presented to the opinion of three teachers who were experts in the Turkish Language and Literature. The draft items were arranged as scale items following the spelling rules in line with the suggestions. The draft items were pre-selected by taking the opinions of ten teachers and ten school principals. Considering the opinions of the three experts in Educational Administration, 20 items were removed from the 79-item pool, and a 59-item questionnaire was created. A form consisting of "appropriate," "appropriate but should be corrected," and "removed" options was used to obtain expert opinions.

Items with a content validity ratio below .80 were extracted based on the technique developed by Lawshe (1975). Content Validity Ratio (CVR) is an item statistics formula regarding whether the items are kept on the scale or not (Lawshe, 1975). The formula is shown as $CVR = Nu / (N/2) - 1$. In line with the experts' opinions, a 52-item trial form was created, and a preliminary application was made. At this stage of the scale development process, the 52-item trial form was applied to a group of 50 teachers, who were not included in the sample group, to evaluate the linguistically and correct the incomprehensible items. After the pre-application, 520 teachers were reached in Batman city center and its districts, the 480 forms were collected, and the wrong ones were removed, and item factor analysis was performed with 475 people. As a result of the analysis, it is understood that the KMO value (Measures of Sampling Adequacy) (.958) is suitable for the factor analysis.

Bartlett's test value ($p < .50$, $df = 1326$) was found to be significant. The factor analysis started with an item load value of .35 and was completed with a load value of .60. In the exploratory factor analysis (EFA), a structure consisting of 23 items and five dimensions was obtained. The first dimension was named "Individual Differences," the second dimension as "belonging and appearance difference," the third dimension as "social difference," the fourth dimension as "being a refugee/a asylum seeker," and the fifth dimension as "gender difference." 19.173% of the total variance in the first sub-dimension, 17.595% of the total variance in the second sub-dimension, 12.067% of the total

variance in the third sub-dimension, 11.123% of the total variance in the fourth sub-dimension, and 8.49% of the total variance in the fifth sub-dimension were founded. Five sub-dimensions explained 68.445% of the total variance.

Model fit values were examined by confirmatory factor analysis (DFA) of the marginalizing behaviors scale and $CMIN=870.445$, $DF=87$, $CMIN/DF=3.957$, $RMSEA=.079$, $CFI=.904$, $GFI=.858$, $AGFI=.822$, $RMR=.024$. Since the model fit values obtained showed minor deviations from the desired limits, the modification indices were examined. It was determined that the 6th item in the sub-dimension and appearance difference had a covariance connection with the variables under other factors, and the related item was removed from the scale. Based on the results of the confirmatory factor analysis performed with the remaining 22 items, the scale's Chi-square fit criterion (χ^2/df) ratio was calculated as 2,931.

With an AGFI value of .871, it is within the acceptable criteria (Schermelleh-Engel and Mossbrugger, 2003). It is seen that GFI value is .901, CFI is acceptable with .940 value, NFI is fine with .912 value, and IFI value is proper with .940 value (Baumgartner and Homburg, 1996). The RMR .020 fits perfectly. It is seen that the model has an acceptable fit criterion as RMSEA .064 (Browne and Cudeck, 1993). The Cronbach's Alpha coefficient, which enables the structure of the scale items to be questioned, is frequently used in Likert-type scales. Cronbach Alpha coefficient values of .70 and above are classified as reliable scales (Büyükoztürk, 2009). In classifications, the ratio greater than .90 is classified as excellent, between .70-.90 good, between .60-.70 acceptable, between .50-.60 poor, and less than .50 unacceptable (George and Mallery, 2019). Based on these criteria, since the Cronbach Alpha reliability coefficient for the general and sub-dimensions of the othering behaviors scale is greater than .70, the scale is very reliable. The Cronbach Alpha reliability coefficient for the "Individual Differences" dimension is .906, for the "Belonging and Appearance Difference" dimension is .875, for the "Social Difference" dimension is .868, for the "Being a refugee/asylum seeker" sub-dimension is .865, and for the "Gender Difference" sub-dimension is .586. According to George and Mallery (2019), the reliability value for the "gender discrimination" sub-dimension is considered weak, while it is low reliability according to Özdamar (2002). The Cronbach Alpha scale of the othering behaviors scale was found to be .931 for the overall ranking.

By adapting this scale to different fields, more contributions can be made to scientific literature. Consisting of twenty-two items and five sub-dimensions, the validity, and reliability study of which has been completed, "The Othering Behaviors Scale (SBS-22)" is evaluated as a valid and reliable scale developed depending on the scale development stages. It is believed that the development of the scale of the marginalizing behavior can make a significant contribution to the field of educational sciences, especially educational administration.

Ekler

Ek 1. Ötekileştirme Davranışları Ölçeği

Ölçek Maddeleri	Bireysel Farklılıklar	Aidiyet ve Görünüş Farklılığı	Toplumsal Farklılık	Mülteci/Sığınmacı Olma	Cinsiyet Farklılığı
Okul müdürüm, farklı dil konuşan bireylerle arkadaşlık yapmaktan rahatsızlık duymaz.	x				
Okul müdürüm, psikolojik yardım alan bireylerle aynı ortamda bulunmaktan hoşlanmaz.	x				
Okul müdürüm, farklı etnik yapıda olan insanlarla ilişkide bulunmaktan rahatsızlık duymaz.	x				
Okul müdürüm, farklı dünya görüşüne sahip bireyler ile sosyal aktivitelere katılmaktan kaçınmaz.	x				
Okul müdürüm, psikolojik yardım alan bireylerin sorunlu görmez.	x				
Okul müdürüm, boşanmış olanlardan rahatsızlık duymaz.	x				
Okul müdürüm, personeline ideolojik görüşlerinden dolayı baskı uygulamaz.	x				
Okul müdürüm, kendisi gibi olmayan insanlara lakap takmaktan hoşlanmaz.		x			
Okul müdürüm, taşralı tarzında olan bireyleri dışlar.		x			
Okul müdürüm, insanlara taraftarı oldukları spor takımlarına göre davranır.		x			
Okul müdürüm, okul Aile Birliğine aida ve benzeri bağışlarda bulunmayan velilerin çocuklarına farklı davranmaz.		x			
Okul müdürüm, şivesi farklı olanları küçümsemez.		x			
Okul müdürüm, fiziksel görünümü doğuştan farklı olanları normal görür.		x			
Okul müdürüm, farklı giyinenleri dışlamaz.			x		
Okul müdürüm, farklı inanca sahip olanlarla birlikte olmaktan rahatsızlık duymaz.			x		
Okul müdürüm, insanları dış görünüşe göre yorumlar.			x		
Okul müdürüm, göçmen veya sığınmacıların Türkiye’de bulunmasından rahatsızlık duymaz.				x	
Okul müdürüm, göçmen veya sığınmacıların ekonomiye zarar verdiğini düşünür.				x	
Okul müdürüm, okulda sığınmacı veya göçmen öğrencilerin öğrenim görmesinden rahatsızlık duymaz.				x	
Okul müdürüm, görev dağıtımı yaparken kadın ve erkek öğretmenler arasında ayırım yapmaz.					x
Okul müdürüm, hamile öğretmenlerin işini rahat bir şekilde yapması için gerekli tedbiri alır.					x
Okul müdürüm, okulda çalışan kadın personelin işyerinde daha fazla sorun çıkardığına inanır.					x

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve yazılı hale getirilmesinde araştırmacılar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırmacıların, araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurul Başkanlığının 26.03.2021 tarih ve 2021/3 sayılı onayı ile yürütülmüştür.